

Suzana Ramšak, Zavod RS za šolstvo

RAZVOJNI E-LISTOVNIK V VLOGI FORMATIVNEGA SPREMLJANJA

UVOD

V prispevku bo predstavljena uporaba e-listovnika kot digitalnega orodja v spletnem okolju Mahara za razvijanje ter urjenje veščin formativnega spremljanja in vrednotenja znanja in napredka učencev. Raba e-listovnika v vlogi učnega oz. razvojnega listovnika poteka na šolah v okviru mednarodnega razvojnega projekta *EU Classroom ePortfolios –Eufolio*,¹ pri čemer sodelujoči v projektu raziskujemo možnosti uporabe e-listovnika pri poučevanju in v podporo učenju ter njegovi samoregulaciji. Namen je spodbuditi učence k načrtovanju, spremljanju in vrednotenju lastnega napredka, a ne samo na predmetnem področju, temveč tudi pri razvijanju in urjenju ključnih veščin 21. stoletja.² Projekt izvaja Zavod RS za šolstvo v sodelovanju z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ter Pedagoškim inštitutom.

V prispevku se bomo pri navajanju primerov prakse osredotočili na rabo e-listovnika v funkciji formativnega spremljanja v procesu poučevanja in učenja jezikov. Podani ilustrativni primeri so nastali na OŠ Šalovci pod mentorstvom profesorice slovenščine, Brede Kerčmar, in na OŠ Janka Glazerja Ruše pod mentorstvom profesorice nemščine, Tatjane Lubej.

ZAKAJ E-LISTOVNIK PRI POUKU

Po Williamu (2013) je formativno vrednotenje nujna sestavina visokokakovostne vzgojno-izobraževalne prakse in predstavlja most med poučevanjem in učenjem. Učitelj svoje poučevanje načrtuje in prilagodi učencem tako, da povečajo svoje sposobnosti in izboljšajo svoje dosežke. S strategijami formativnega spremljanja in vrednotenja ustvarimo učinkovito učno okolje, v katerem je učenec motiviran, aktiven, sodeluje z vrstniki, reflektira in prevzema odgovornost za lastno učenje. Pri tem so nam v pomoč številna orodja in strategije. Z generacijami učencev in učiteljev, ki vedno bolj večje rabijo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo za doseg ciljev tako v šolskem prostoru kot zunaj njega, se je tudi v izobraževanju pojavila potreba po uporabi elektronskega listovnika (e-listovnika, e-portfelja), ki bi v digitalni različici nadomestil klasično papirnat obliko in s pomočjo katerega danes učenje lahko poteka skoraj kjer koli in kadar koli.

Pojem e-listovnik pogosto srečujemo v različnih sferah življenja, zato zanj obstaja tudi vrsta definicij, katerim je skupna opredelitev zbirka dokazov oz. dokumentov. Povzemamo Himpslov³ (Himpsl, v Buzinkay, 2010) opis procesa dela z e-listovnikom kot reformsko orodje za boljšo kulturo poučevanja in ocenjevanja, ki s sodobnimi pedagoškimi pristopi in alternativnimi oblikami ocenjevanja v tradicionalno izobraževanje vnaša odločilne spremembe.

V projektu EUfolio e-listovnik označujemo kot razvojni elektronski listovnik in ga razumemo kot učenčevo spletno osebno učno okolje, kjer načrtuje, spremlja in vrednoti svoje učenje ter dosežke. Uporabljamo listovnik, izdelan v spletni aplikaciji Mahara; dostopen je prek portala Slovenskega izobraževalnega omrežja SIO na povezavi <http://listovnik.sio.si/>, kjer je Mahara⁴ opisana kot »v celoti opremljen elektronski listovnik oz. portfelj, spletni dnevnik, graditelj življenjepisa in sistem družabne mreže, ki služi za povezovanje uporabnikov in ustvarjanje spletnih skupnosti. Mahara je zgrajena tako, da zagotavlja uporabnikom orodja za oblikovanje razvojnega okolja za osebno in poklicno izobraževanje.«

E-listovnik omogoča, da si učenci ustvarijo svojo digitalno zbirko artefaktov,⁵ ki jo lahko sproti posodablajo, in tako nastaja dragocena baza njihovih idej, znanj, vedenj in veščin. Vendar pri razvojnem e-listovniku njegova vloga ni omejena samo na mapo dosežkov, torej ne gre za t. i. showcase portfolio, temveč želimo možnost zbiranja in dokumentiranja obogatiti s ključnimi elementi formativnega spremljanja ter v ta namen koristiti možnosti povezovanja, deljenja in kritičnega prijateljstva, ki jih to okolje nudi. Funkcija komentarja v e-listovniku namreč omogoča podajanje sprotne povratne informacije učitelja in vrstnikov in spodbuja refleksijo o učenju. Z vodenjem spletnega dnevnika učenja oz. bloga se učenci urijo v veščini samorefleksije, kar pripomore k ozaveščanju o lastnem učenju in posledično k izboljšanju samouravnava učenja. Prav tako z ustvarjanjem skupin in spletnih skupnosti spodbuja sodelovalno učenje in povezuje sodelujoče v ustvarjalne socialne mreže.

Je torej učenčevo osebno učno okolje, ki pa ga lahko deli z drugimi. Prednost Mahare je, da je učenec tisti, ki odloča, katero vsebino in izdelke bo razkril drugim oz. kdo od sodelujočih bo dostopal do njih. Pri oddaji nalog

¹ V projektu Evropske komisije sodeluje 13 projektih partnerjev iz sedmih držav: Avstrija, Bolgarija, Ciper, Irska, Litva, Slovenija in Španija. Več o projektu na <http://eufolio.eu> ter na <http://eufolio.si>.

² Sodelujoče šole so izbrale eno izmed naslednjih veščin: delo v viri, kritično mišljenje, sodelovanje in komunikacija ter ustvarjalnost.

³ Dr. Klaus Himpsl, strokovnjak za e-listovnik, zaposlen na Inštitutu za raziskave, inovacije in razvoj šolstva na Dunaju.

⁴ Več o Mahari na povezavi <http://mahara.org>.

⁵ Osebni digitalni izdelki, ki jih uporabnik ustvari v e-listovniku.

za vrednotenje lahko npr. uredi pogled samo za učitelja ali pa določene informacije, fotografije deli samo s sošolci.

MOJE UČENJE – NOVOST V E-LISTOVNIKU

Za uresničitev ciljev projekta je bilo v Mahari zavihku *Vsebina* dodano novo polje **Moje učenje**, ki vsebuje naslednje razdelke: Postavljanje ciljev, Predznanje, Strategije, Dokazi in Samoevalvacija, ki predstavljajo temeljne korake formativnega spremljanja v procesu učenja in poučevanja in učencem omogočajo, da v spletnem okolju svoje znanje in dosežke načrtujejo, spremljajo in vrednotijo. Je dinamičen učenčev osebni načrt učenja v digitalni obliki, ki ga lahko sproti dopolnjuje in izboljšuje.

1. Postavljanje ciljev: študije in šolska praksa dokazujejo, da so učenci za doseg ciljev motivirani, če pri oblikovanju le-teh tudi sami sodelujejo. Ob vsakem učnem sklopu učitelj učence seznanja s temeljnimi cilji in jih spodbudi, da oblikujejo svoje cilje s pomočjo vprašanj, kot so npr.: Kaj želim doseči v tem učnem sklopu? Kaj je moj osebni cilj? Zakaj je tema/učna snov zame pomembna? Kaj je pomembno za moj uspeh v tem sklopu? Kje bom pridobilo znanje še lahko uporabil? Na razpolago so še druga orodja kot strategija VŽN, miselni vzorci, spletne aplikacije idr.

Pomembno je, da učence vključimo v oblikovanje kriterijev uspešnosti, po katerih bo učitelj vrednotil

njihovo delo, sami pa podajali vrstniško povratno informacijo na govorni nastop, izdelek ali predstavitev sošolcev in ne nazadnje tudi samovrednotili lastne izdelke. Pri oblikovanju kriterijev uspešnosti učitelj lahko usmerja učence s prikazom dobrega izdelka, dosežka, da ugotovljajo, kaj ga odlikuje, in nato kriterije oblikuje skupaj z njimi.

Primer učenke 8. razreda OŠ Šalovci, ki je pri predmetu slovenščina svoje cilje v okviru medpredmetne povezave na temo Turistična zloženka o Avstraliji zapisala takole:

- prispevati k sami izdelavi predstavitve in zloženke,
- dobro uporabiti znanja iz slovenščine, fizike, geografije in etike,
- pazila bom na pravopisno pravilnost,
- s skupino naredimo izvirno in informativno predstavitev,
- naredimo tudi zanimivo zloženko z dobrimi turističnimi ponudbami,
- dobro in zanimivo predstaviti,
- da bi čim bolj kritično razmišljala,
- premagati nasprotno skupino.

Učenci so z učiteljico Bredo Kerčmar oblikovali naslednje opisnike za vrednotenje govornega nastopa:

Tabela 1: Kriteriji uspešnosti za vrednotenje govornega nastopa

Upoštevanje značilnosti besedilne vrste	Razvijanje teme	Upoštevanje značilnosti slušnega prenosnika	Jezikovna pravilnost in ustreznost
0 – Učenec ni pripravil in izvedel govornega nastopa.			
1 – Učenec ni upošteval značilnosti besedilne vrste.	1 – Učenec je pripravil govorni nastop, vendar predstavitev ni ustrezala izbrani temi oz. besedilni vrsti.	1 – Učenec je bral zapisano besedilo.	1 – Učenec je govoril jezikovno nepravilno.
2 – Učenec je upošteval samo nekatere značilnosti besedilne vrste. V govorni nastop je vpletal tudi značilnosti drugih besedilnih vrst.	2 – Učenec je ustrezno konkretiziral temo, vendar je bil pri tem neizviren oz. presplošen; ni zbral vseh bistvenih podatkov, pri njihovem navajanju ni bil dovolj natančen.	2 – Učenec ni govoril popolnoma prosto, temveč ob pomoči zapisanega besedila; govoril je nerazločno in/ali nenaravno, govorni nastop je bil manj razumljiv; predstavitev ni bila tekoča.	2 – Učenec je govoril knjižno, a v besedilu je bilo veliko slovničnih in pravorečnih napak; izražal se je okorno in skopo, ponavljal je besede in skladenjske vzorce.
3 – Učenec je upošteval le temeljne značilnosti besedilne vrste.	3 – Učenec je ustrezno konkretiziral temo in zbral vse bistvene podatke, vendar pri tem ni bil izviren; predstavitev je bila presplošna/preveč podrobna.	3 – Učenec je govoril prosto ter večinoma razločno in naravno, vendar ne popolnoma tekoče; slikovno gradivo/IKT je uporabljal neučinkovito; prvin nebesedne govornice ni uporabljal.	3 – Učenec je govoril knjižno, vendar so v besedilu še bile posamezne jezikovne napake; njegovo izražanje je bilo deloma okorno in skopo.
4 – Učenec je upošteval skoraj vse tipične značilnosti besedilne vrste.	4 – Učenec je ustrezno in izvirno konkretiziral temo; predstavil jo je jedrnato in ne presplošno, vključeval je ustrezne primere. Besedilo je smiselno členil na manjše enote.	4 – Učenec je govoril prosto, razločno in naravno, razumljivo in tekoče; raba slikovnih pripomočkov/IKT še ni bila povsem spretna; prvin nebesedne govornice še ni uporabljal povsem premišljeno.	4 – Učenec je govoril knjižno, njegovo izražanje je bilo večinoma bogato, uporabljal je ustrezna sredstva medpovednega povezovanja. V besedilu so bile prisotne maloštevilne napake, vezane na splošno pogovorno zvrst.

Upoštevanje značilnosti besedilne vrste	Razvijanje teme	Upoštevanje značilnosti slušnega prenosnika	Jezikovna pravilnost in ustreznost
5 – Učenec je upošteval vse značilnosti besedilne vrste.	5 – Učenec je ustrezno in izvirno konkretiziral temo; predstavil jo je jedrnat in natančno, vključeval je številne in prepričljive primere iz različnih virov. Besedilo je smiselno členil na manjše enote in ga nadgradil z zahtevnejšimi sestavinami.	5 – Učenec je govoril prosto, razločno, naravno, razumljivo in tekoče; učinkovito in primerno je uporabljal slikovne pripomočke/IKT; premišljeno je uporabljal prvine nebesedne govorice.	5 – Učenec je govoril knjižno, njegovo izražanje je bilo bogato; uporabljal je ustrezna sredstva medpovednega povezovanja, v besedilu ni bilo jezikovnih napak.

2. Predznanje: učenci ugotavljajo, kaj o učni temi oz. sklopu že vedo in zmorejo; učitelj jim pri tem pomaga z različnimi orodji, npr. stena grafitov, razredni plakat, lepljivi listki, kontrolne liste, vprašalniki idr. V razdelku zapišejo svoje ugotovitve – primer učenke 8. razreda v okviru učnega sklopa Odvisniki:

- *znam ločiti, ali je poved enostavna ali dvostavna,*
- *v dvostavnih povedih znam prepoznati odvisni in glavni stavek,*
- *poznam značilnosti odvisnikov (kako jih podčrtamo, kako se vprašamo po njih, vezniške besede ...),*
- *znam določiti vrsto odvisnika,*
- *odvisnik znam pretvoriti v navadni stavčni člen,*
- *navadni stavčni člen znam pretvoriti v odvisnik.*

3. Strategija: učenci načrtujejo, kako bodo zadane cilje dosegli, s čim si bodo pri tem pomagali, koga bodo prosili za pomoč. Učitelj jih pri tem usmerja, jih opozori na učne strategije, ki so jim v pomoč, in glede na ugotovljeno predznanje načrtuje ter prilagaja učni proces. Navajamo zapis iste učenke:

- *naredila bom čim več vaj in jih tudi sama preverila,*
- *kar bom imela napačno rešeno, bom popravila in ugotovila, zakaj sem imela narobe,*
- *če mi še kaj ne bo jasno, bom pogledala v zvezek ali pa vprašala učiteljico.*

4. Dokazi: učenci razmislijo, kako bodo dokazali, da so zastavljene cilje tudi dosegli. V prvem krogu dela z e-listovnikom so se v veliki meri zadovoljili samo z dobro oceno, a z urjenjem so nastajali v projektu tudi bolj utemeljeni in obširni zapisi, npr. v sklopu obravnave književnega besedila:

- *razumevanje besedila,*
- *moji izpiski,*
- *pravilno rešene naloge,*
- *ustrezni odgovori,*
- *dobra ocena, ki jo bom dobila,*
- *znam zagovarjati svoje mnenje. (Maja)*

5. Samoevalvacija: v tem razdelku učenci zapišejo refleksijo o svojem učenju – kaj so se naučili in ali so svoj cilj

dosegli (kakšna je bila pot do cilja, katere težave so nastopile, kaj jim je bilo v veselje, kako so z doseženim zadovoljni, kaj želijo izboljšati). Refleksija in samoocenjevanje sta za učence zahtevni veščini, ki zahtevata urjenje s pomočjo kriterijev uspešnosti, povratne informacije učitelja in vrstnikov, z naborom iztočnic za refleksijo (npr. Pogled nazaj in naprej),⁶ z evalvacijskimi vprašalniki. Na tem mestu za ilustracijo navajamo primer evalvacijskega vprašalnika, ki ga je pri pouku nemščine z učenci 8. razreda izvedla profesorica nemščine na OŠ Janka Glazerja Ruše, Tatjana Lubej:

EVALVACIJSKI VPRAŠALNIK (prirejen po seminarju Eufolio)

Preberi, razmisli in dopolni spodnje povedi.

Najpomembnejša stvar pri učenju je bila _____

Najtežje se mi zdi _____

Najbolj sem užival pri _____

Največ sem izvedel o _____

Največ pomoči sem potreboval pri _____

Še vedno me bega _____

Presenetilo me je _____

Povsem na novo sem izvedel _____

Kaj mi je pomagalo pri odpravljanju neznank _____

Zares sem razmišljal o _____

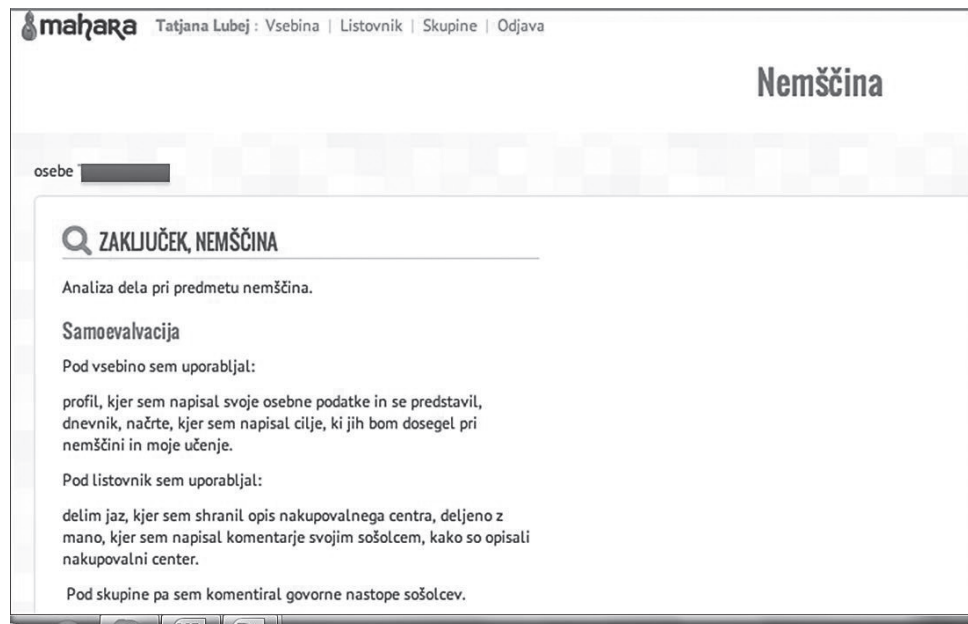
Zdaj se počutim _____

Mogoče bi se učil bolje, če _____

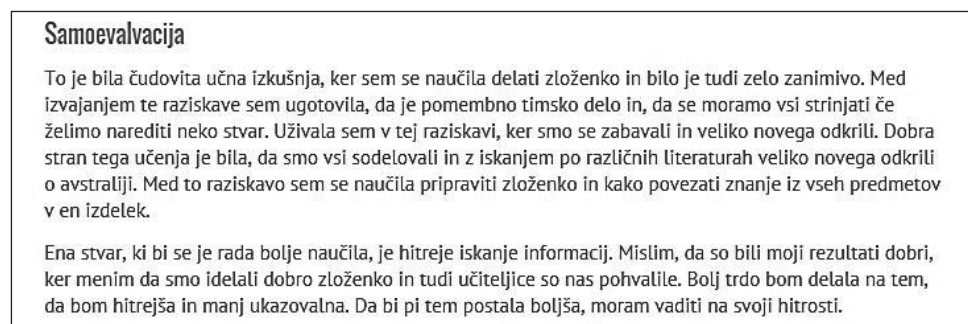
Kaj bi spremenil in predlagal drugim pri opravljanju te dejavnosti? _____

⁶ Reflection stems, dostopno na http://www.discoverysensors.ie/teachers_area/facilitators_area/reflection_stems.

Dodajamo še evalvacijo učenca ob koncu prvega leta uvajanja e-listovnika pri pouku nemščine na tej šoli in učenke po izvedbi medpredmetne povezave na OŠ Šalovci:

Slika 1: Posnetek zapisa samoevalvacije v Mahari pri predmetu nemščina

Slika 2: Posnetek samoevalvacije medpredmetne povezave v e-listovniku

POVRATNA INFORMACIJA V E-LISTOVNIKU

Z vpeljevanjem razvojnega e-listovnika v poučevanje v projektu razvijamo tudi večino dajanja povratne informacije, pri čemer nam je vodilo v strokovni literaturi (Black, Gardner, Greenstein idr.) opisana vloga učinkovite povratne informacije za učenčev napredek. E-listovnik s svojo funkcijo komentarja omogoča učencem in učitelju, da je povratna informacija pravočasna in prisotna v vseh fazah učnega procesa. S pomočjo učiteljeve in povratne informacije sošolcev lažje prepoznajo svoja močna in šibka področja in lahko posledično svoje učenje izboljšajo in nadgradijo. Pri razvijanju večšine podajanja povratne informacije se je že v začetku projekta pokazala potreba, da ji v učnem procesu namenimo dovolj časa in nudimo podporo učencem z naborom ustreznih metod (npr. metoda sendvič) in iztočnic, saj so bile prve vrstniške povratne informacije večinoma omejene na skopo pohvalo kot: tvoja predstavitev mi je bila všeč, to si odlično naredil, super itd. V procesu uporabe e-listovnika je opaziti napredek tudi v tej večini. Na tem mestu nekaj utrinkov povratnih informacij, ki so jih zapisali učenci svojim sošolcem:

- V naši skupini si lepo sodelovala z mano in z drugimi člani. Tvoje delo v skupini je bilo odlično. Naredila si vse, kar smo ti naložili za delo. Upoštevala si vse naše predloge in zamisli. Naslednjič se ne prestraši izziva in si bolj upaj povedati svoje ideje. Le tako naprej, saj vem, da zmoreš. 😊

- V naši skupini si dobro sodeloval. Pomagal si pri izdelavi zloženke. Naredil si vse naloge, ki smo ti jih naložile. Vključil bi lahko več znanja iz vseh štirih predmetov. Moral bi pokazati malo več zanimanja za delo in s tem dodatno pomagati skupini. Kot vodja naše skupine sem zadovoljna s tvojim delom. Le tako naprej! 😊
- Tvoj sporočilni namen je bil popolnoma jasen in izjave vsebinsko popolnoma primerne. Besedišče je bilo ustrezno in primerno glede na nalogo. Pravilno si uporabljal zahtevnejše slovnične strukture. Izgovarjava je bila dobra. Pripovedoval si samostojno in v skladu z nalogo.

SKLEPNE UGOTOVITVE PREDMETNE SKUPINE JEZIKI OB KONCU PRVEGA LETA UPORABE E-LISTOVNIKA PRI POUKU

Za popotnico nadaljnjemu delu smo na delavnici z učitelji v skupini Jeziki, ki je bila izvedena na centralnem srečanju ob izteku prvega leta dela v razvojnem projektu, ugotavljali prednosti uporabe e-listovnika. Kot ključno smo navedli razvijanje formativnega spremljanja (razdelek Moje učenje), ki omogoča sodobne pristope k poučevanju in spreminja tradicionalno vlogo učitelja in učenca. Učenci so bolj motivirani, aktivni, sooblikujejo pouk, prevzemajo odgovornost za svoje učenje, učitelj je pogosteje v vlogi svetovalca in moderatorja. E-listovnik vidimo kot učinkovito orodje, da učence opolnomočimo za vseživljenjsko učenje. Izpostavili smo nujnost in koristnost povratne informacije za uspešno učenje in poučevanje in ugotavljamo, da se je kakovost le-te v procesu izboljšala. Tudi timsko sodelovanje ima v projektu pomembno vlogo. Prednost Mahare vidimo v možnosti njene rabe kot dinamične spletne učilnice. Poleg

tega pa smo v okviru projekta razvijali naslednje elemente pedagoškega procesa: skupno načrtovanje učnega procesa v šolskem razvojnem timu, kolegialno podpiranje, izmenjava idej in kritično prijateljevanje. Izobraževanja za uvajanje izbrane večšine in za formativno spremljanje so spodbudila učiteljev strokovni razvoj in omogočila kakovostnejše izvajanje pedagoške prakse.

Izpostavili pa smo tudi področja, ki jih je treba izpopolniti, in dileme oz. težave, s katerimi smo se soočali v tem letu. Glede platforme Mahara učitelji ugotavljajo, da je za učence njen videz premalo pisan in privlačen (v primerjavi s priljubljenimi socialnimi omrežji ali aplikacijami). Tudi izpolnjevanje zavirkov, razdelkov, deljenje pogledov, zahteva več klikov in posledično vzame več časa. Prav tako bi potrebovali večjo zmogljivost za nalaganje datotek. Učitelji so tudi izrazili željo po dodatni tehnični podpori, da bi lahko izkoristili vse prednosti tega učnega okolja. Kot eno večjih ovir izpostavljajo čas, ki ga porabijo za uresničevanje koncepta projekta, saj se znajdejo v dilemi, ali v prid razvijanju navedenih veščin skrajšati vsebine predmeta.

Vse to bomo ponesli v šolsko leto 2014/2015, v katerem nameravamo nadalje razvijati ustvarjalne pristope za delo z e-listovnikom, vsak učitelj upoštevač posebnosti svojega učnega prostora in predmeta.

Za konec še nekaj misli sodelujočih učiteljev:

- *Opažam spremembe v šolski praksi: učenci znajo oblikovati cilje, jih razumejo in osmislijo. Učenje in poučevanje je aktivnejše.*
- *Učenci so dojeli, da ni samo številčna ocena dokaz učenja.*
- *Z delom v e-listovniku ustvarjamo spodbudno učno okolje.*
- *V moji glavi se je zgodil premik: ko reflektiram o svojem delu, se ne sprašujem več KAJ, ampak KAKO.*

LITERATURA

AfL. *Assessment for Learning. A practical guide*/ur. John Gardner. Belfast, Council for Curriculum Examinations and Assessment, 2009.

Anželj, G. (2011). *E-listovnik*. Pridobljeno 11. 8. 2014 na http://skupnost.sio.si/sio_arhiv/sirikt/prispevki.sirikt.si/datoteke/sirikt2011_zbornik.pdf.

Buzinkay, M. (2010). *ePortfolio & Identität. Praxis 2010*. Pridobljeno 15. 2. 2014 na <http://www.buzinkay.net/texte/ePortfolio-eBook.pdf>.

EUfolio. Razvojni listovnik. Pridobljeno 1. 7. 2014 na <http://eufolio.si>.

Čok, L., Skela, J., Šečerov, N. (2011). *Evropski jezikovni listovnik za otroke v starosti od 6 do 10 let*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije. Pridobljeno 28. 8. 2014 na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/Jeziki/Evropski_jezikovni_listovnik_OS_6_10.pdf.

Holc, N., Skela, J. (2006). *Evropski jezikovni listovnik za srednješolce v starosti od 11 do 15 let*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije. Pridobljeno 28. 8. 2014 na: https://sava.mss.edus.si/mss_kabinet_ftp/EU_jezikovni_listovnik_OSNOVNOSOLCI_11_15_let_del_1.pdf.

Greenstein, L. (2010). *What Teachers Really need to know about Formative Assessment*. Alexandria, Virginia: ASCD. *Mahara. Open source eportfolios*. Pridobljeno 3. 3. 2013 na <https://mahara.org/>.

Novak, L. (2013). *EUfolio – rubrike formativnega spremljanja*. Interno gradivo projekta. Pridobljeno 1. 7. 2014 na <http://skupnost.sio.si/mod/folder/view.php?id=274021>.

Wiliam, D. (2013). *Vloga formativnega vrednotenja v učinkovitih učnih okoljih*. V: Dumont H. idr. (ur.), *O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih prakse*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.